

Şygryýet melekleri / makalajyklar toplумы – Parwin Etesami

Category: Goşgular, Kitapcy, Şygryýet melekleri

написано kitapcy | 24 января, 2025

Şygryýet melekleri / makalajyklar toplумы – Parwin Etesami

PARWIN ETESAMI WE ONUŇ GYSGA ÖMRI

Gysga wagtlyk ömründe şahyrlýk etmek üçin ujypsyz pursatynyň bolandygyna garamazdan Parwin Etesami şygryýetde ýokary netijeleri gazanypdyr. Onuň pars şygryýetinde ýeten derejesine ýetmek ne häzirki zaman pars edebiýatynda, ne klassyky döwürlerde Hoja Hapyzdan başga hiç bir şahyra miýesser etmändir.

Eýranyň iň beýik zenan şahyrlaryndan bolan Parwin Etesami (Perwin-i Itisami) 1907-nji ýylda (hijri 1285) Töwrizde dünýä indi. Onuň ejesi Ahter Mürze Abdylhüseýin hanyň gyzydyr. «Itisâmu’l-mulk» lakamy bilen tanalýan Eýranyň iň meşhur ýazyjylarynyň, terjimeçileriniň, akyldarlarynyň jemlenen toparyna gatnaşýan kakasy Mürze Ýusup han Etesami (1937-nji

ýylda aradan çykýar) Eýranda çapdan çykan «Bahar» atly ilkinji edebi-çeper žurnalyň redaktory bolmak bilen birlikde arap we fransuz dilinde ýazylan meşhur eserleri pars diline geçiripdir. Ol Eýranyň žurnalistika we ylym-bilim dünýäsinde öndebaryjy adamlaryň biri hökmünde edebi jemgyýetçilik tarapyndan giňden tanalypdyr.

«Itisâmu'l-mulk» topary türki we arap dillerini suwara bilipdir. Maliýe işgäri bolan atasy Töwrize göçüp gelensoň, Parwin Etesaminiň kakasy şu ýerde dünýä inipdi. Parwin baş ýaşyndaka (1911) maşgala Tährana göçýär. Ýusup Etesaminiň öýi meşhur edebiýatçylaryň we ýazyjy-şahyrlaryň üýşýän mesgenine öwrülipdir. Şonuň üçinem Parwine çagalygyndan şol döwrüň Aly Ekberi Dihhuda, Meliküşşuara Bahar ýaly ussat ýazyjy-şahyrlary bilen tanyşmak mümkinçiligi döräpdir.

Arapçany, parsçany, aýratynam bu iki diliň grammatikasy bilen çeper edebiýatyň esasy teoriýasyny kakasyndan öwrenmäge başlan Parwin alty ýaşyndan başlap eýýäm arasynda kakasynyňam bolan we Meliküşşuara Bahar ýaly tanymal şahsyýetleriň jemlenen ylmy-edebi köpçülikden, ýörite tutulan mugallymlardan bilim alyp, özüni ussatlyga ýetiripdir.

Çagalyk ýyllarynda boş wagtyňy oýun oýnamakdan has köp okamak bilen ötüren Parwin on bir ýaşynda Abylkasym Ferdöwsi, Manuçehr Damgani, Nasyr Hysrow, Enweri, Nyzamy Genjewi, Jelaledin Rumi ýaly pars dilinde ýazan şahyrlaryň eserlerini okapdyr.

Eýranyň öz içine we daşary ýurtlara kakasy bilen bile syýahat eden, çagalygyndan şygryýete, çeper edebiýata içgin gyzyklanma bildiren, sekiz ýaşynda goşgy düzmäge başlan Parwin Etesaminiň ilkinji goşgulary kakasynyň redaktorlyk edýän «Bahar» žurnalynda çap edilýär. Birnäçe wagtdan soň onuň goşgularynyň başga žurnallarda-da çap edilmegi bilen edebi gatlaklaryň öwgüsine we gyzyklanmasyna mynasyp bolýar. Onuň şygyra bolan gyzyklanmasynyň we edebi ukyplarynyň kämilleşmeginde möhüm rol oýnaýan faktorlaryň biri-de, kakasynyň gatnaşýan edebi toplanşyklaryna gatnaşmagydy. Şular ýaly toplanşyklaryň birinde meşhur şahyr Muhammet Takyýi Bahar onuň goşgularyndaky uçgunlary syzypdyr we ony bu hususda höweslendiripdir, birnäçe

ýyl soň (1935) onuň «Diwanyna» sözbaşy ýazypdyr. Bu sözbaşy Parwiniň diwanynyň has soňra çap bolan ähli neşirlerine girizilipdir. Bütün bular bilen birlikde Mürze Ýusup han Etesami meşhur şahyrlaryň dürli dillerde ýazylan eserlerini pars diline geçirende, gyzyňa bulary goşgy şekiline saldyrypdyr. Bu bolsa öz gezeginde onuň hasam kämilleşmegine getiripdir. Bütün bu täsirler Parwiniň özüni çeper edebiýata bagyşlamagynda möhüm rol oýnapdyr, onuň has soňky döwürlerde sygryýet dünýäsinde öňe saýlanmagyna itergi beripdir.

Kakasy Parwini erkin, arzuwlaýan ugrunda oňat bilim almagy üçin öz islegi bilen amerikan kolležine berýär. Parwin kolleži tapawutlanan bahalar bilen tamamlayar. Ony başgalardan tapawutlandyryýan ýene bir aýratynlyklaryň birem, amerikan kolležinde okandygyna garamazdan hiç mahalam gündogar zenanyňa mahsus özboluşlylygyny ýitirmän saklamagydyr. Parwin Etesaminiň 1926-njy ýylda Ryza şa Pehlewiniň köşgüne onuň aýalyňa we çagalaryna mugallymlyk etmek islenendigi, emma onuň «Men köşgüň gapysyndan hiç haçanam aýak sekmerin!» diýendigi aýdylýar. Eýranda şol döwür bolup geçýän aýal-gyz hereketleriniň birine-de gatnaşmadyk Parwin bular ýaly hereketleriň özi ýaly ylym-bilim we edebiýat bilen meşgullanýan sosial gatlaklardaky aýal-gyzlaryň daşyndaky toparlar tarapyndan goldanmagynyň tarapdary bolupdyr. Wagtynyň agramly bölegini dürli ugurlardan okap, edebiýat boýunça ylmy barlaglary geçiren Parwin Etesami pars edebiýaty bilen birlikde iňlis dili we edebiýatyny-da düýpli özleşdiripdir, iňlis dilini suwara bilipdir.

Okuwyny tamamlandan soň mekdepde pars dili we edebiýaty, iňlis dili we edebiýaty sapaklaryndan okadan Parwin Etesami 1934-nji ýylda durmuşa çykyp, Kermanşaha gidýänçä, mugallymçylyk edýär. Durmuşy şowlamadyk Parwin birküç aýdan soň adamsyndan aýrylyşmaga mejbur bolýar. Şeýle-de bolsa, çeper edebiýata we sygryýete bar ünsüni beren şahyr bütünleý täze we azat durmuşda ýaşamaga başlaýar. Bu bolup geçen wakalaryň täsirini onuň diňe bir goşgusyndan syzyp bolýar.

Eý gül, sen gül bakjasynda ne gördüň?

Tikenîñ süterî we ýamanlygyndan başga ne gördüň?

Eý köňül ýagtyldan ýakut, şu göze gelüwliligiň bilen
Bazarda adaty müşderiden başga ne gördüň?

Çemenlige gitdiň, emma paýyňa kapasa düşdi!
Eý ýesir guş, kapasadan başga ne gördüň?

Çagalyk ýyllaryndan bäri adamlardan gaça durýan we ýekeligi gowy görýän Parwin köplenç az gürläpdir, köp oýlanypdyr. Belkäm şonuň üçindir, ol aýal-gyzlara degişli sosial çärelere, azatlygy we adam hukuklaryny öňe sürýän çykyşlara gatnaşmandyr. Onuň ýalňyzlykda geçen durmuş terzini goşgularynda görnetin synlamak mümkin. Emma şeýle-de bolsa, goşgulary bilen bular ýaly aktiwist hereketleri goldamakdan çetde durmandyr.

Parwiniň käbir goşgulary onuň kakasynyň eýelik edýän «Bahar» žurnalynda çap bolupdyr.

Parwin Etesami 1941-nji ýylda (hijri 1320) ýylda otuz baş ýaşynda aradan çykýar.

Parwin Etesaminiň aradan çykanynyň birinji ýylynda ony ýatlamak üçin «Enjümen-i Danişweran» tarapyndan taýýarlanan gepleşikde okalan meşhur şahyrlaryň goşgularynyň arasynda Muhammet Hüseyin Şähriýaryň Parwine bagyşlap ýazan goşgusy iň ajaýyp goşgularyň biridi:

سپهر سخن راست پروین ستاره
جهانی سوی این ستاره نظاره

بلند آسمانی است دیوان پروین
بلند اخترانش برون از شماره

دو صد رشته گوهر که هر يك چو پروین
به گوش سپهری سزد گوش واره

به هر درد و داغی توان چاره جستن
دریغا به داغ اجل نیست چاره

بهل شهریار آتش شوق پروین

که این جا دلی باید از سنگ خاره

*Parwin – söz peleginiň ýyldyzy,
Dünýä syn eýleýär bu gözel gyzy.*

Belent göge ogşar onuň diwany,
Sansyzdyr oň parlaýan ýyldyzlary.

Iki ýüz jüp jowahyr, ylla Parwine meňzär,
Pelegiň gulagynda tylla şaý-sepe meňzär.

Çäresi bar her derdiň, her ýaranyň,
Haýp!.. hiç alajy ýok şum ajalyň!

Gel Şähriýar, Parwiniň yşk dadyna
Daşdan ýürek gerek onuň oduna!

Gysga wagtlyk ömründe şahyrlyk etmek üçin ujypsyz pursatynyň bolandygyna garamazdan Parwin şygryýetde ýokary netijeleri gazanypdyr. Onuň pars şygryýetinde ýeten derejesine ýetmek ne häzirki zaman pars edebiýatynda, ne klassyky döwürlerde Hoja Hapyzdan başga hiç bir şahyra miýesser etmändir. Parwiniň Meşrutyýet (Täzeleniş) döwründen soňky döwürde pars şygryýetinde duýdansyz orta çykmagy möhüm we uly hadysa hasaplanýar. Şahyryň çeper edebiýata we şygryýete eden täsirleri özi bilen deň-duş şahyrlarda-da, özünden soňky ýaşuly nesliň şahyrlarynda-da açyk duýulýar. Şol ýyllarda çap edilen şygır mejmualarynda, edebi-çeper gazet-žurnallarda bu ýagdaýy duýmak kyn däl. Şeýle-de, Nima Ýuşiç ýaly häzirkizaman pars edebiýatynyň saýlama wekili hasaplanýan ussat şahyr «Diwanyndaky» şygırlarynyň kämilligi bilen dillere dessan bolan «Efsanany» ýazanyna birnäçe ýyl geçensoň, Parwiniň stilinde goşgy ýazyp başlapdyr. Nima Ýuşiç “Horus-i Sade”, “Kerm-i Ebrîşem”, “Esb Dewanî”, “Horus-i Bukelemûn”, “Berende-ýi Münzewî”, “Dûd” ýaly goşgularyny Parwin Etesaminiň goşgularyny nusgalyk alyp ýazypdyr.

Nimet YYLDYRYM.

Terjime eden: Has TÜRKMEN.

• **Parwin Etesaminiň rus diline terjime edilen goşgusyndan / «Стихи о сиротской слезе»:**

*Что заходится от крику народ?
То приветствует владыку народ.*

Что за камень там? – спросил сирота,
Льет с короны блеск по лику, народ?

Дорог камень, да не знаем, как звать,
Все мы темный поелику народ.

Только молвила старуха с горбом:
Вор свою несет улику, народ!

Он сиротскую собирает слезу,
Крови нашей землянику, народ.

Это волк: или не видно клыков?
Иль не слышно вою-рыку, народ?

Нарицаете царем, но кого?
Голяка и горемыку, народ:

В нашем ходит, наше пьет, наше ест...
Глух от собственного зыку народ.

Людам правда неугодна, Парвин,
На твою сердит музыку народ. Şygryýet melekleri